EURASIA CENTER

Eurázsia Központ

Elemzések

Erősödő geopolitikai szereplő? Fókuszban Közép-Ázsia – II. rész

Veres Szabolcs

EK/2025/7.

Eurázsia Központ
Elemzések

Kiadó:
Eurázsia Központ

Szerkesztő:
Dr. Horváth Levente

A kiadó elérhetősége:

1117 Budapest, Infopark sétány 1i
eurasiacenter@nje.hu
https://eurasiacenter.hu/

Kiadásért felelős személy:

Dr. Horváth Levente, igazgató

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők az Eurázsia Központ álláspontjának.

EURÁZSIA KÖZPONT

Budapest 2025

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

ISSN 2939-550X

ERŐSÖDŐ GEOPOLITIKAI SZEREPLŐ? FÓKUSZBAN KÖZÉP-ÁZSIA – II. RÉSZ

Veres Szabolcs

Absztrakt

Közép-Ázsia számára 2024 talán fordulópontot jelentett azon a világpolitikai térképen, amelyet a geopolitikai dinamika, a gazdasági változások és a társadalmi átalakulások összetett kölcsönhatása jellemzett. A régió országainak gazdasági diverzifikációs törekvései és a térségre jellemző dinamikus infrastruktúrafejlesztések alapjaiban formálják át Közép-Ázsia pénzügyi környezetet, míg a társadalmi és kulturális változások újradefiniálják a nemzeti és regionális identitást. A közép-ázsiai országok számára 2025-ben és az azt követő években vélhetően továbbra is döntő fontosságú lesz a regionális együttműködés, a fenntartható fejlődés és a technológiai innováció előtérbe helyezése. A biztonsági aggályok kezelésével, a digitális átalakulással és a gazdasági növekedés előmozdításával Közép-Ázsia ugyan megerősítheti jelenlegi pozícióját a globális színtéren, azonban továbbra is kérdés, hogy mennyiben van szüksége a régió országainak erre a nagyobb szerepvállalásra.

Kulcsszavak: *Közép-Ázsia, érdekek, geopolitika, 2024*

Abstract

In the context of Central Asia, the year 2024 signified a pivotal shift in the geopolitical landscape, characterized by a multifaceted interplay of geopolitical dynamics, economic transformations, and social transformations. The economic diversification initiatives undertaken by the region's nations, coupled with the dynamic advancements in infrastructure that define the region, have profoundly altered the financial landscape of Central Asia. Concurrently, societal and cultural shifts have led to the reformation of national and regional identities. In 2025 and beyond, the focus on regional cooperation, sustainable development, and technological innovation is likely to remain crucial for Central Asian countries. While Central Asia can strengthen its current position on the global stage by addressing security concerns, digital transformation, and promoting economic growth, the extent to which the countries of the region need this greater engagement remains a question.

Keywords: *Central Asia, interests, geopolitics, 2024.*

Bevezetés

Közép-Ázsia és Európa geopolitikai tájképét 2024-ben a változó hatalmi dinamikák összetett hálója jellemezte. Ahogy a hagyományos szövetségek fejlődnek és új szereplők jelennek meg, a régió hatalmi egyensúlya jelentős változásokon megy keresztül. Ezzel párhuzamosan az elmúlt években az Európai Unió is újraértékelte a régióban betöltött szerepét. A Brexit lezárultával és a belső kihívások kezelésével az EU most globális szereplőként igyekszik láttatni magát a régióban. Ugyanakkor, hogy kiszélesítse stratégiai érdekeit London mellett Berlin, Párizs és Róma is egyre inkább aktivizálja magát Közép-Ázsiában. A régió országai számára pedig ez a változó geopolitikai dinamika egyszerre teremtett lehetőségeket és kihívásokat.

A kétrészes elemzéssorozat második részének célja, hogy bemutassa Párizs és Róma ambíciói mellett egy távoli szereplő, Dél-Korea 2024-ben hogyan próbálta meg elmélyíteni kapcsolatait Közép-Ázsiával.

Francia stratégiai célok a régióban – urán

2024-ben Közép-Ázsia kapcsán, a német és brit példát követte Franciaország is. Előbbi a kőolaj, utóbbi az Afrikából történő kiszorulása és ennek következtében az uránhoz, mint a francia gazdaság egyik elsődleges „üzemanyagának" a pótlása céljából fordult Közép-Ázsia felé.

2024. november 5-én az Elysée-palotában tartott megbeszélést Franciaország és Kazahsztán elnöke Emmanuel Macron és Kasszim-Zsomart Tokajev, aki hivatalos látogatásra érkezett Párizsba. Amellett, hogy a két elnök a Franciaország és Kazahsztán közötti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok bővítéséről folytatott tárgyalásokat, Tokajev elnök párizsi látogatásának egyéb céljai is voltak.

Franciaország volt az egyik első nyugati ország, amely elismerte mind az öt közép-ázsiai ország függetlenségét, és diplomáciai kapcsolatokat létesített velük. Franciaországban, csakúgy, mint az Európai Unióban, a Közép-Ázsiára fordított figyelem a Kaszpi-medencében található szénhidrogénforrások feltárásával párhuzamosan nőtt, reménykedve abban, hogy a jó kapcsolatok révén kedvező áron vásárolhat majd a francia gazdaság számára szükséges energiaforrásokat. Párizs kapcsolatrendszere Közép-Ázsiával a 2001. szeptember 11-e utáni időszakot követően vált aktívvá, ugyanis ezt követően nyitotta meg mind az öt régiós országban a külképviseleteit.

Kazahsztán és Franciaország kapcsolata kifejezetten jó, melynek keretében évente sor kerül a két elnök találkozójára. Az elmúlt év során Emmanuel Macron látogatott Asztanába, amelyre Tokajev mostani franciaországi állami látogatása a viszonzásnak tekinthető.

1. táblázat: Francia-kazah kereskedelmi mérleg 2013-2023 között (milliárd dollárban)

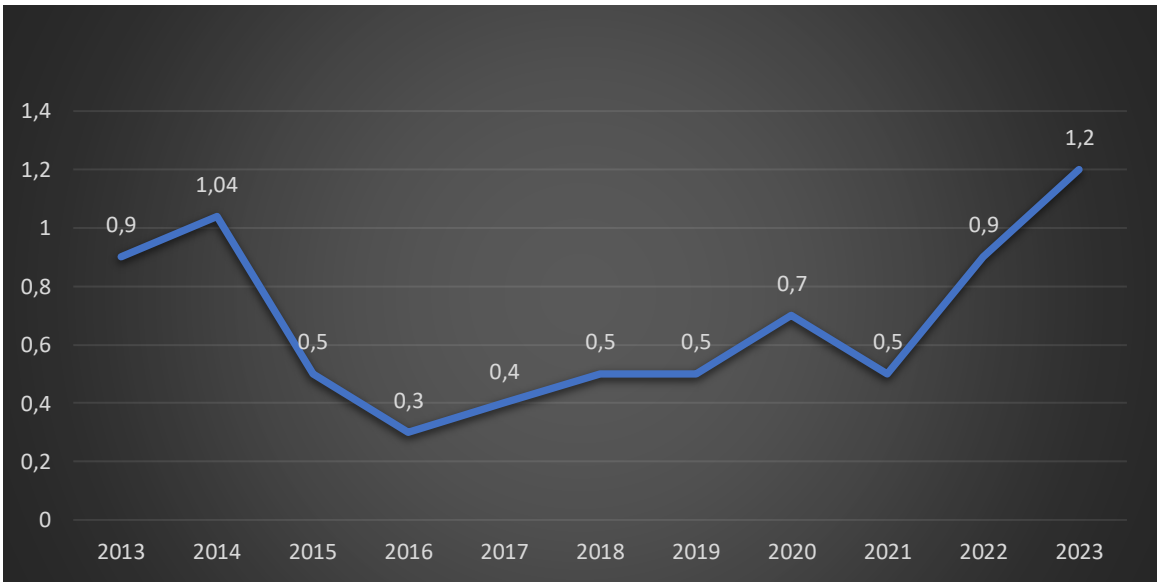

Forrás: https://tradingeconomics.com/

A 2024-es párizsi találkozó az Elysée-palota hivatalos közleménye szerint lehetővé tette a két államfő számára, hogy megerősítse a kétoldalú stratégiai partnerség fontosságát, amelyről 2008-ban írták alá a szerződést, valamint, hogy tovább mélyítse azt az intézményi, gazdasági és kulturális együttműködésük erősítése érdekében. Kazah szempontból pedig a párizsi látogatás beleillik Kazahsztán azon törekvésébe, hogy diverzifikálja nemzetközi kapcsolatait és folytassa az Európai Unió irányába történő lassú gazdasági elmozdulást, melynek üteme elsősorban a közép-ázsiai országok reálpolitikai érzékétől és pragmatizmusától függ.

Franciaország és Kazahsztán kifejezte érdeklődését a ritkaföldfémek, köztük az urán lelőhelyeinek közös fejlesztése, valamint a zöldenergia és a nukleáris ipar területén való együttműködés iránt. Bár a találkozó során nem kapott nagy hangsúlyt, a megbeszélések kulcsfontosságú témája volt az EDF francia állami vállalat részvételének lehetősége Kazahsztán első atomerőművének megépítésében.

A párizsi találkozó során 24 megállapodást írtak alá összesen 2,2 milliárd dollár értékben. Emellett a Kazahsztán-Franciaország Üzleti Tanács ülésének keretében megállapodás született arról, hogy az uránbányászatban szerzett szakértelméről ismert Orano vállalatnak lehetősége lesz arra, hogy Kazahsztánban is megkezdje az uránkitermelést. Az EDF-nek –, amely az atomerőművek irányításában világelső – , a kazah atomenergiaterületén lesz szintén érdekelt a kazahsztáni atomerőmű építésére irányuló projektben való részvételben.

A kazahsztáni atomerőműépítéssel kapcsolatban ugyan korábban Tokajev elnök bejelentette egy nemzetközi konzorcium létrehozásának ötletét, amely a világ vezető, e területen a fejlett technológiával rendelkező vállalatait tömörítené.

Franciaországon kívül Oroszország, az Egyesült Államok, Kína és Dél-Korea is bejelentette részvételét ebben a projektben.

Azonban az ilyen jellegű projekt több biztonsági és geopolitikai kérdést is felvet az első kazah atomerőmű biztonságát illetően, amelyet egy ilyen konzorcium építene. Franciaország részvétele a kazah elképzelésben adott, tekintettel arra, hogy több mint 200 francia vállalat van jelen ma Kazahsztánban. Emellett Franciaország számára a kazahsztáni (tágabb értelemben a közép-ázsiai) jelenlét azért is fontos, mivel jelentős gazdasági térvesztést szenvedett el korábban Afrikában, ami negatívan hatott Párizs nemzetközi színtéren kialakult megítélésére és a francia gazdaságra – ezen belül is az energetikára – azáltal, hogy lecsökkent az afrikai uránhoz történő hozzáférése az országnak.

Közép-Ázsiában Franciaországot mindenekelőtt saját ambíciója vezérli, hogy másodlagos szereplőként módosítsa státuszát a stratégiailag létfontosságú közép-ázsiai térségben Kína, Oroszország, Törökország mögött. Ezen kívül a francia diplomácia célja, hogy Párizs szeretné intenzívebbé tenni az együttműködést a közép-ázsiai országokkal, különösen Üzbegisztánnal és Kazahsztánnal, hogy diverzifikálja energiaforrásait. A globális energiapiacokon a közelmúltban bekövetkezett zavarok, valamint a politikai feszültségek rávilágítottak arra, hogy Franciaországnak bővítenie kell energiaimportpartnereit abban az esetben, ha Párizs nem tud megbirkózni az atomerőművek fenntartásának kihívásaival, ehhez pedig a régió energiaforrásokban gazdag országai alkalmasak lehetnek.

Nem mellesleg Franciaország célja a közép-ázsiai országokkal történő együttműködés fokozása a kritikus ásványok és ritkaföldfémek behozatalával, amely szükséges az európai és ezzel együtt a francia zöldenergiára történő átálláshoz.

Ezen kívül, ha megvizsgáljuk a Franciaország export forgalmát az elmúlt tíz évben a közép-ázsiai országok irányába kiderül, hogy a 2010-es évek közepétől a legtöbb közép-ázsiai országgal egyfajta dinamikus növekedés figyelhető meg.

A főbb Közép-Ázsiába irányuló francia exporttermékek között szerepelnek a repülőgép és űrhajó alkatrészek, különböző elektromos háztartási gépek, gyógyszeripari termékek, parfümök, kozmetikumok, vasúti mozdony alkatrészek és felszerelések, különféle vegyipari termékek, optikai, műszaki és orvosi készülékek.

Róma-Asztana tengely

Amellett, hogy Olaszország Kazahsztán három stratégiai kereskedelmi partnerének egyike a Kazahsztán és Olaszország közötti diplomáciai kapcsolatok elég későn, a közép-ázsiai ország függetlensége (1991. december 16.) után majd egy év elteltével, 1992. augusztus 21-én jöttek létre. Azonban a késlekedés ellenére még ugyanebben az évben, 1992 októberében megnyitotta kapuit Kazahsztánban az olasz nagykövetség.

2009-ben Kazahsztán és Olaszország államközi megállapodást írt alá a két ország stratégiai partnerségéről. 2019-ig az Asztana és Róma közötti kereskedelmi forgalom folyamatosan fejlődő dinamikát mutatott, melyet a Covid-19 világjárvány kissé visszavetett. Ennek ellenére mindkét ország vezetése azt tűzte ki célul, hogy a közeljövőben vissza szeretne térni a járvány előtti kapcsolatok intenzitásának a szintjére. Az erőfeszítések eredményeként pedig a Kazahsztán és Olaszország közötti kereskedelmi forgalom 2022-ben elérte a mintegy 15 milliárd dollárt, amit Rómában maga Tokajev elnök is kiemelt.

Minden út Közép-Ázsiába vezet? Dél-koreai elnöki látogatás Közép-Ázsiában

De nemcsak az európai országok vezetői számára jelentett új korszakot a 2024-es év Közép-Ázsiával kapcsolatban. Yoon Suk Yeol dél-koreai elnök 2024. júniusi látogatása más jelentőséggel bírt, mint az európai vezetők látogatásai. A Közép-Ázsiára vonatkozó hagyományos és szilárd politikai kereteket fenntartó Dél-Korea bejelentett K-Selyemút kezdeményezés révén mélyítheti el kapcsolatait a régióban. Bár földrajzilag Dél-Korea távol helyezkedik el Közép-Ázsiától és nem is a régió hagyományos gazdasági partnere, Szöul „közép-ázsiai sikere" abban rejlett, hogy kerülte a feszültséget fokozó retorikát a régió országaival. Helyette mindenki számára kölcsönösen előnyös megközelítést alkalmazott, a partnerségen alapuló erőforrásdiplomáciára összpontosítva, amelyet Közép-Ázsia örömmel üdvözölt.

A koreai-közép-ázsiai kapcsolatok múltja

Az 1990-es években, valamint a 2000-es évek elején Szöulnak a közép-ázsiai térség iránti érdeklődése nem szerepelt a dél-koreai külpolitikai és gazdasági célok kiemelt régiói között. A 21. század elején a Dél-Korea és Közép-Ázsia közötti kapcsolatok csupán a helyi koreai etnikai közösségek oktatási csereprogramjára és támogatására koncentrálódtak. Ugyanakkor a 2000-es évek közepére, Roh Moo-hyun dél-koreai elnök hivatali ideje alatt (2003-2008) a dél-koreai kormány fokozatosan elkezdte megnövelni portfólióját a régióban. Különösen igaz ez a 2007-es évet követő időszakra, amikor Szöul kezdeményezésére elindult a Korea-Közép-Ázsia Fórum, amelynek célja a már meglévő kapcsolatok elmélyítése volt. Később Lee Myung-bak kormánya (2009-2013) fokozatosan hangsúlyozni kezdte Közép-Ázsia jelentőségét a dél-koreai külpolitikában azzal, hogy egyre határozottabb álláspontot képviselt a régió és Dél-Korea közötti kapcsolatokban.

A szöuli kormánynak a Közép-Ázsiával kapcsolatos erőfeszítéseit a 2009-ben indított Új Ázsia Kezdeményezés révén valósították meg, amely Közép-Ázsiát különleges helyre helyezte Dél-Korea ázsiai kapcsolatrendszerében. Ez a „kiváltság" a gazdasági kapcsolatok aktivitásában volt tetten érhető. A Park Geun-hye kormány (2013-2017) fennállása alatt 2013-tól kezdődő dél-koreai „Eurasia Initiative" a közép-ázsiai országokat az eurázsiai együttműködés fontos partnereinek tekintette. Intézményi szempontból a közép-ázsiai térség fontosságára a 10. Korea-

Közép-Ázsia Együttműködési Fórum (2016. november) hívta fel a figyelmet, amikor bejelentették a Korea-Közép-Ázsia Együttműködési Titkárság létrehozásáról szóló egyezményt és 2017 júliusában Szöulban a titkárság megnyitotta kapuit. 2017-et követően pedig Moon Jae-in közép-ázsiai körútja megerősítette Szöul azon szándékát, hogy tovább erősítse a meglévő kapcsolatait az Új északi politika alapján, amelynek célja a dél-koreai gazdasági és diplomáciai kapcsolatok erősítése a közép- és észak-ázsiai országokkal.

Ezen gazdasági és külpolitikai prioritások mentén 2024. június 7-én a dél-koreai elnöki hivatal bejelentette, hogy Yoon Suk Yeol dél-koreai elnök 2024. június 10-15-e között hivatalos látogatást tesz Türkmenisztánban, Kazahsztánban és Üzbegisztánban, hogy megerősítse a közép-ázsiai országokkal fennálló kereskedelmi kapcsolatait, továbbá az innovációs képességét a bizalom és szolidaritás alapján hajtsa végre. Később az is kiderült, hogy Yoon Suk Yeol elnök közép-ázsiai útjának célja a három régiós ország elnökével történő személyes találkozó és megbeszélés volt, valamint a kétoldalú partnerségek erősítése lehetőségeinek feltárása az energetikai és vegyipar, az egészségügy, az oktatás, illetve a dél-koreai autó- és chipgyártáshoz nélkülözhetetlen a kritikus ásványi anyagok beszerzése terén. Ugyanakkor már az utazás megkezdése előtt arra is fény derült, hogy a látogatásokkal összhangban Dél-Korea célja, hogy 2025-ben a hat országból álló Dél-Korea+C5[1] csúcstalálkozó létrejöjjön.

Yoon Suk Yeol dél-koreai elnök látogatását a közép-ázsiai országok vezetői a „Korea-Közép-Ázsia K-Silkroad" vagy „K-Silkroad" néven ismert szélesebb stratégia részének tekintik, amely Szöul többoldalú kapcsolatainak erősítését célozza egy jelentős koreai diaszpórának[2] otthont adó régióval. Ez a kezdeményezés Dél-Korea egyre bővülő diplomáciai lábnyomát tükrözi, Yoon közelmúltbeli csúcstalálkozóit követően a csendes-óceáni szigetországok és afrikai nemzetek vezetőivel. A K-Silkroad az ázsiai térségre vonatkozó új koreai diplomáciai stratégia részeként az öt közép-ázsiai országgal hozna létre minden korábbinál aktívabb gazdasági kapcsolatokat. Ennek megfelelően pedig Yoon elnök közép-ázsiai látogatása stratégiai jellegű a természeti erőforrásokban gazdag és jelentős gazdasági növekedési potenciállal rendelkező Türkmenisztánban, Kazahsztánban és Üzbegisztánban.

Ugyanakkor a dél-koreai elnök közép-ázsiai látogatása során erősen látható és érezhető volt, hogy Dél-Korea célja a Közép-Ázsiával történő gazdasági kapcsolatok gyors elmélyítése. E kezdeményezésnek pedig a három közép-ázsiai országban tett látogatása során Yoon Suk Yeol elnöknek a szavaiból, valamint a közép-ázsiai reakciókból arra lehet következtetni, hogy Szöul és Közép-Ázsia közötti partnerségnek négy fő pillére van, ami: 1.) az energiaforrások, 2.) a technológiai segítségnyújtás, 3.) a hálózatépítés a kormányok és a magánszektor szintjén, és 4.) a kulturális kapcsolatok fejlesztése. Látogatása során a koreai elnök szavaiban a régióval kapcsolatban a „kulcspartner és testvéri ország" fogalompárt, továbbá az „innováció" és a „technológia" kifejezéseket gyakran és mély értelemben használta.

A dél-koreai nyitás Közép-Ázsia irányába nem egyedi. Szöul kezdeményezése összhangban van a régió növekvő stratégiai fontosságával, amely gazdag földgázkészletekkel és olyan kulcsfontosságú ásványi anyagokkal és ritkaföldfémekkel rendelkezik, mint az urán, lítium, volfram, stb. Ez az oka annak, hogy az Egyesült Államok, az Európai Unió, Nagy Britannia és Németország 2022 óta aktívan szervezi a C5+1 csúcstalálkozókat, míg Oroszország, Törökország és Kína elmélyíti kapcsolatát a térséggel. A régió nyitottnak tűnik új energetikai versenyekre. Ezenkívül Közép-Ázsia fiatal és dinamikus demográfiai szerkezettel és növekedési potenciállal rendelkezik. Az olyan globális hatalmak, mint az USA és Kína, megpróbálják megerősíteni kapcsolataikat a térséggel.

Fontos kérdőjel azonban, hogy Korea hogyan fog egyensúlyozni a térség többi jelentős szereplője között (Egyesült Államok, Kína, Oroszország), valamint ezek az országok saját stratégiai és gazdasági érdekeiknek megfelelően mennyire igyekeznek, lesznek képesek befolyást gyakorolni a térségre. Ugyanakkor az is fontos kérdőjel, hogy a Közép-Ázsiában egyre növekvő szereplőkkel – EU, Egyesült Államok, Kína, Oroszország, Törökország, stb. – kapcsolatban a közép-ázsiai országok milyen álláspontot fognak képviselni, tehát szorosabbra fűzik-e a kapcsolatokat Szöullal vagy maradnak az eddigi Nyugati irányba történő orientációs úton vagy hagyományosan Oroszország és Kína irányába mozdulnak el. Ugyanakkor Szöul Közép-Ázsiában meglehetősen „ártalmatlan" középhatalmi partnerek közé tartozik – mint például Japán is –, és nem éri olyan éles helyi kritika, mint Kínát, és nem is túlzottan „irritáló" szereplő az olyan nagy regionális hatalmak számára, mint Kína és Oroszország, annak ellenére, hogy Dél-Korea és Japán is az Egyesült Államok szövetségesei.

Mindezen kérdések ellenére Dél-Korea kapcsolatai Közép-Ázsiával összetett folyamat, amelyet a térség geopolitikai és gazdasági dinamikája miatt gondosan kell kezelni. Az összesen hat szereplős – Dél-Korea–C5 – együttműködés sikere vagy kudarca a sokrétű és átfogó együttműködési stratégiákon múlhat, amely nemcsak a gazdasági érdekekre korlátozódik.

Más szereplők és rövid végszó

Ázsián belül Törökország az, aki hagyományosan nagy jelentőséget tulajdonít a régiónak a török külpolitikai törekvésekben, a Türk Világ egységén és az Ankara által vezetett Türk Államok Szervezetén keresztül Törökország továbbra is arra törekszik, hogy a mély történelmi és kulturális kapcsolatokra alapozva erős gazdasági (és katonai) integritást igyekezzen kialakítani Közép-Ázsiával.

Emellett a Türk Államok Szervezetén keresztül Közép-Ázsiával kapcsolatban nem feledkezhetünk meg Magyarországról sem, aki a Keleti Nyitás keretében 2024-ben szintén bővítette kapcsolatait a közép-ázsiai országokkal.

Abban az esetben, ha ez a Közép-Ázsiával kapcsolatos gazdasági és politikai „újrafelfedezési" dinamika 2025-ben is folytatódni fog – ami valószínűsíthető – a

régió ebben az évben is meghatározó politikai és gazdasági szerepet fog betölteni a nemzetközi színtéren, amit Kína bővülő régiós gazdasági jelenléte, Oroszország lehetséges geopolitikai kezdeményezései és olyan kulcsfontosságú projektek is befolyásolnak, mint a Középső Kereskedelmi Folyosó. A közép-ázsiai országok 2025-ben várhatóan továbbra is fontosnak tartják majd a többoldalú kapcsolatokat és az úgynevezett C5+ formátumú platformokat, amely koncepción belül a világ minden országával örömmel alakítanak ki kapcsolatokat. 2025 lehet talán az az év amikor már nem valószínű, hogy a regionális realitások figyelembevétele nélkül nehéz lesz bármilyen külső szereplőnek hosszabb távon jelen lenni a régióban.

---

[1] A C5+ vagy angolul Central Asia + – a közép-ázsiai országok diplomáciai platformja, ahol közösen lépnek fel és tárgyalnak a régiót érintő meghatározó kérdésekről. A közép-ázsiai országok leginkább ezt a platformot a nagyhatalmakkal folytatott egyeztetések céljából használják. C5+ formátumban létezik platform a közép-ázsiai országok és az Egyesült Államok, Kína, Oroszország, Európai Unió, Japán, Dél-Korea és India között is.

[2] Koryo-saram (koreai: 고려사람; oroszul: Корё сарам) vagy Koryoin (Koryo-mar: 고려인). Így nevezik a volt Szovjetunió területén élő etnikai koreaiakat, akik az orosz Távol-Keleten élő koreaiak leszármazottai. 1937-ben az orosz távol-keleti koreai lakosságot Közép-Ázsiába deportálták. Számos koryo-saram jelentős koreai függetlenségi aktivista volt a japán gyarmati időszakban, mint például Hong Beom-do és Chŏng Sang-chin. Jelenleg körülbelül 500 000 Koryo-saram él Szibériában, Üzbegisztánban és Kazahsztánban, a volt Szovjetunió területén elsősorban Közép-Ázsiában maradtak fenn ezek a közösségek. Nagyobb koreai közösségek vannak még Dél-Oroszországban (Volgográd környékén), az orosz Távol-Keleten (Vlagyivosztok környékén), a Kaukázusban, Kirgizisztánban, Türkmenisztánban és Dél-Ukrajnában is.